

□ **Bəşər tarixinin inkişafının məntiqi təhlili göstərir ki, dövlətlərin tərəqqiyə nail olaraq, ölkələr arasında öz layiqli yerini tutması üçün zəruri şərtlərdən biri də xalqın özünə lider seçdiyi şəxsin özünəməxsus keyfiyyətləridir. Belə ki, dövlətlərin ərazi və iqtisadi imkanlarından asılı olmayaraq, onun hərtərəfli inkişafını təmin edən əsas amillərdən biri məhz lider amildir. Tarixi inkişaf proseslərinin mürəkkəbliyi və ziddiyyətliyi içərisində qanunauyğunluqları müəyyənləşdirməyi bacaran, bundan xalqın mənafeyi üçün istifadə etməyə, baş verənləri düzgün qiymətləndirməyə qadir olan və pragmatik siyasət həyata keçirə bilən lider hadisələrini gedişatını praqnozlaşdıraraq ölkəsinə, xalqını potensial risklərdən qoruyur, onun sosial-iqtisadi inkişafını xeyli dərəcədə sürətləndirməyə nail olur.**

XX əsrdə tarixin millətimizə bəxş etdiyi dühalarından ən öndə gedəni yuxarıda qeyd olunan keyfiyyətlərlə yanaşı xalqımızın bütün müsbət keyfiyyətlərini, yaradıcılıq enerjisini, iradəsini və əzmini öz şəxsiyyətində özvi şəkildə birləşdirən ümummilli lider statusunu qazanmış Heydər Əliyevdir. Dünya miqyaslı mahir siyasətçi və dövlət xadimi olan Heydər Əliyev öz əhəmiyyətinə görə milli hüduqlara sığmayan fəaliyyəti, uzaqgörənliyi, müdrikliliyi, hünəri, cəsarəti, mərdliyi və fədakarlığı ilə zamanın fəvqünə yüksəlmiş, müstəqil Azərbaycan dövlətinin və onun nailiyyətlərinin həm memarı, həm də ilhamvericisi və təşkilatçısı olmuşdur.

Prezidentin ictimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi, professor Əli Həsənovun dediyi kimi, “Azərbaycanın müstəqil milli inkişafı ilə bağlı Heydər Əliyevin siyasi dünyagörüşü və konseptual yanaşması ilk dəfə hələ SSRİ dağılmamışdan qabaq – 1991-ci ilin əvvəllərində Azərbaycan parlamentinin tribunasından dediyi fikirlərdə öz əksini tapmışdır. Onun həmin dövrdə parlament müzakirələrində səsləndirdiyi təklif və mülahizələr müstəqilliyə doğru uzanan yolda irəli sürülən yeganə rəşional, pragmatik və uzaqgörən fəaliyyətin parlaq nümunəsi idi”.

Ümummilli lider Heydər Əliyevi XX əsrin ictimai-siyasi fenomenini kimi artıq bütün dünya qəbul edir. Birmənalı demək olar ki, zamanımızın ən böyük azərbaycanlısı olan Heydər Əliyev həm millətlər, həm də bəşəriyyətin dahilik meyarlarına cavab verən tarixi şəxsiyyətdir. Bəşəriyyət “dahi” dedikdə, fenomenal şəxsi keyfiyyətlərlə, şəxsiyyətin ensiklopedik savadı, təfəkkürünün elmin və təcrübənin bütün istiqamətlərində fəaliyyətə

qadir olması ilə yanaşı, onun ictimai maraqları şəxsi maraqlardan üstün tutmasını, yalnız öz xalqı üçün deyil, dünya, bəşəriyyət üçün gördüyü işlərin miqyasını əsas götürür.

XX-XXI əsrlərin qovuşduğu Azərbaycanın demokratik və bəşəri dəyərlərə sadıq müstəqil bir dövlət kimi formalaşması böyük öndərimizin siyasi fəaliyyətinin nəticəsi, 1993-cü ilin iyununda xalqın təkidli tələbi ilə onun hakimiyyətə qayıdışının bəhrəsidir. Bu qayıdış mərdliyi və fədakarlığı ilə zamanın fəvqünə yüksəlmiş, müstəqil Azərbaycan dövlətinin xüsusi mərhələsi, əsaslı dönüş nöqtəsidir. Heydər Əliyevin qayıdışı Azərbaycan xalqının itirilməsinə son qoydu, sabaha, gələcəyə ümidini artırdı. Ümummilli lider “Mən buraya vəzifə üçün gəlməmişəm. Mən böyük yükü ancaq ona görə çiyinəmə götürmüşəm ki, xalqın həyatının ən çətin dövründə ona xidmət göstərim”, – deyərək ömrünün qalan hissəsini də xalqın xilasına həsr edəcəyini bildirmişdir. Beləliklə, Azərbaycan dövlətçiliyinin müqəddəratı həll ediləndi 1993-cü ilin iyun günlərində dünya miqyaslı siyasi dövlət xadimi Heydər Əliyevi yenidən hakimiyyətə dəvət edən Azərbaycan xalqı parçalənməyi qarşılayaraq müstəqilliyini itirmək kimi dəhşətli fəlakətdən qurtuldu. Hakimiyyətə qayıdan Heydər Əliyev Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsini, xalqın birliliyinin təmin olunmasını, ictimai-siyasi sabitlik və iqtisadi dirçəliş üçün zəmin yaratdığını özünün dövlətçilik strategiyasının prioritet istiqamətləri kimi müəyyənləşdirdi.

Dünya miqyaslı müdrik siyasətçimizin gərgin əməyi nəticəsində artıq 1994-cü ilin sonunda ölkədə iqtisadi-siyasi

islahatların uğuru üçün zəruri olan siyasi sabitlik bərqərar edildi. 1994-cü ilin mayında atəşkes haqqında Bişkek protokolu imzalandı. Həmin ilin sentyabrında Prezident Heydər Əliyev dünyanın nəhəng neft şirkətləri ilə 7,5 milyard dollarlıq ilk neft müqaviləsi imzaladı. “Əsrin müqaviləsi” adlanan bu kontraktın sonrakı neft sənayesinin sürətli inkişafı başlandı. Ölkəміxarici sərmayəçilərin hesabına neft çıxarılmasının aşığı düşməsinin qarşısını aldı, enerji daşıyıcılarına olan tələbatını ödədi və böhranla müvəffəqiyyətlə mübarizə üçün imkan əldə etdi.

Ölkə iqtisadiyyatının transformasiyası üçün xarici investisiyaların cəlb edilməsi ən önəmli məsələlərdən idi. Bu zaman Azərbaycan hökuməti Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə birlikdə iqtisadi islahatlar proqramının həyata keçirilməsinə başladı. 1994-1995-ci illərdə Dünya Bankının və BVF-nin dəstəyi ilə manatın kursunun möhkəmləndirilməsinə çalışıldı. Konstitusiyamızda insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi bəyan edilmişdir. Amma ümummilli liderin “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” 22 fevral 1998-ci il fərmanı ilə bu məsələyə diqqəti daha da artırdı.

Ulu öndərin irəli sürdüyü hər bir ideya, mədəni-ideoloji sahədə daha uzağa istiqamətlənmiş hər bir strateji əməl əsasən azərbaycanlılıq məfkurəsi kontekstində köklənmişdir. Milli-mədəni dəyərlərə dövlətçilik mövqeyindən qiymət verilməsi ölkəmizdə azərbaycanlılığın qorunub-saxlanması və inkişaf etdirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Əbu Turxan yazırdı ki, “xalqı millətlə çevirən dövlətçilik şüurudur”.

Milli ideyanın – azərbaycanlılığın müasir mərhələdə təməlləri də məhz ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən

qoyulmuşdur. Ümummilli lider xüsusi olaraq vurğulayırdı: “Suverenliyimizi daim yaşatmaq, dövlət müstəqilliyimizi əbədi etmək üçün harada yaşamasından asılı olmayaraq, bu gün hər bir azərbaycanlıdan müqəddəs Azərbaycan qayəsi ətrafında əməl və əqidə birliyi, sarsılmaz həmrəylik tələb olunur”.

Heydər Əliyev azərbaycanlılığın bütün tərkib hissələrini milli ideologiyamızın strukturuna daxil etməklə, mədəniyyət və dövlətçiliyin sintezindən çıxış edirdi. Ulu öndər YAP-ın yaradılmasının 6-cı ildönümü münasibəti ilə təntənəli yığıncaqda demişdi: “Bizim həm xarici siyasətdə, həm daxili siyasətdə, həm ictimai-siyasi sahədə, həm də sosial-iqtisadi sahədə gördüyümüz işlər milli ideologiyamızın üzərində qurulur. Bu milli ideologiya nədən ibarətdir? Birincisi, dövlətçilik. Dövlətçilik bu gün və gələcəkdə bizim hər bir vətəndaşımızın, cəmiyyətin,

qoyulmuşdur. Ümummilli lider xüsusi olaraq vurğulayırdı: “Suverenliyimizi daim yaşatmaq, dövlət müstəqilliyimizi əbədi etmək üçün harada yaşamasından asılı olmayaraq, bu gün hər bir azərbaycanlıdan müqəddəs Azərbaycan qayəsi ətrafında əməl və əqidə birliyi, sarsılmaz həmrəylik tələb olunur”.

Heydər Əliyev azərbaycanlılığın bütün tərkib hissələrini milli ideologiyamızın strukturuna daxil etməklə, mədəniyyət və dövlətçiliyin sintezindən çıxış edirdi. Ulu öndər YAP-ın yaradılmasının 6-cı ildönümü münasibəti ilə təntənəli yığıncaqda demişdi: “Bizim həm xarici siyasətdə, həm daxili siyasətdə, həm ictimai-siyasi sahədə, həm də sosial-iqtisadi sahədə gördüyümüz işlər milli ideologiyamızın üzərində qurulur. Bu milli ideologiya nədən ibarətdir? Birincisi, dövlətçilik. Dövlətçilik bu gün və gələcəkdə bizim hər bir vətəndaşımızın, cəmiyyətin,

tarixinə və coğrafiyasına onların sadıqlığı bütün dünya üçün açıq olan mədəni-mədəni dəyərlərimizin mahiyyətindən irəli gəlir. Azərbaycanın və azərbaycanlılığın əzəməti bu müqəddəs diyarı öz Vətəni hesab edən və onun adı ilə adlanmaqdan qürur duyan bütün insanların maddi və mədəni gücündə, qüdrətindədir. Bu səbəbdən də azərbaycanlılığın orta q dəyər və sərvətlərə söykənərək, doğuracağı potensialın təsir və miqyasını az-çox təsəvvür edəndə, yalnız xoş məram və niyyətlə sevinənlər deyil, narahatlıq duyanlar da həmişə olmuşdur.

Yalnız torpağımızda yaşayan müxtəlif etnik və dini mənsubiyyətli insanlara ünvanlanmaqla kifayətlənməyib, coğrafi sərhəd və məkanların ayrıldığı dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan soydaşlarımızı da bizimlə bir ideya-fəlsəfi, mədəni məkənda bütövləşdirən qüvvə də məhz azərbaycanlılıq ideologiya-

Heydər Əliyev və Azərbaycan dövlətçiliyi

təmin edilməsi, partiyalı sistem bərqərar olması bizim əvvəldən qəbul etdiyimiz prinsiplərdir”.

Dünyada baş verən prosesləri özünəməxsus məntiqi təhlil süzgəmindən keçirən ulu öndərin yürütdüyü daxili və xarici siyasət ölkəmizin hər bir vətəndaşına azad yaşamaq və öz rifahını yüksəltmək üçün geniş imkanlar verdi. Heydər Əliyev idarəçiliyində iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, ölkəmizin dünya-ya integrasiyası, bazar iqtisadiyyatına keçidini sürətləndirilməsi və bu əsasda vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması üçün geniş imkanların yaradılması prioritet istiqamətlərdən idi.

Ulu öndər bu istiqamətlərin reallaşması üçün konkret əməli tədbirlər görür, normativ-hüquqi sənədlərin qəbulunu təşəbbüsə kimi çıxış edirdi. Bu baxımdan Prezidentin “Azərbaycan Respublikasında söz, fikir və məlumat azadlığının təmin edilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” 6 avqust 1998-ci il tarixli fərmanı KİV-in müstəqil inkişafına və bununla da, əslində, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun sürətlənməsinə stimül vermiş oldu. 1999-cü ildə “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Qanunun qəbul edilməsi də məhz ümummilli liderin ölkədə vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna olan qayğısının nəticəsi idi. Vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun digər şərtlərindən biri də, təbii ki, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsidir. Konstitusiyamızda insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi bəyan edilmişdir. Amma ümummilli liderin “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” 22 fevral 1998-ci il fərmanı ilə bu məsələyə diqqəti daha da artırdı.

Ulu öndərin irəli sürdüyü hər bir ideya, mədəni-ideoloji sahədə daha uzağa istiqamətlənmiş hər bir strateji əməl əsasən azərbaycanlılıq məfkurəsi kontekstində köklənmişdir. Milli-mədəni dəyərlərə dövlətçilik mövqeyindən qiymət verilməsi ölkəmizdə azərbaycanlılığın qorunub-saxlanması və inkişaf etdirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Əbu Turxan yazırdı ki, “xalqı millətlə çevirən dövlətçilik şüurudur”.

Milli ideyanın – azərbaycanlılığın müasir mərhələdə təməlləri də məhz ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən

dövlətin əsas vəzifəsidir. Dövlətçilik Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaqdır. Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirməkdir. Dövlətçilik hər bir vətəndaşın qəlbində olmalıdır. Ona görə, hər bir vətəndaş vətənpərvərlik hissləri ilə yaşamaq və bizim partiyamız, bütün dövlət orqanları, bütün təbliğatımız Azərbaycanı vətəndaş vətənpərvərlik hissləri üçün hər bir vətəndaşda milli vətənpərvərlik hisslərini yaratmalıdır. Milli vətənpərvərlik hissləri hər bir vətəndaşda o qədər güclü olmalıdır ki, hər bir vətəndaş milli mənafeyi öz şəxsi mənafeyindən, öz xətdi yaşayışından, öz şəxsi həyatından – hər şeydən üstün tutsun”.

Ümummilli lider dövlətçiliyimizi və milli-mədəni dəyərlərimizi azərbaycanlılığın əsas komponentləri kimi təqdim edirdi. Dövlətçilik ideologiyası insanların bir vətəndaş kimi formalaşdırılmasını, Vətəne sevgi hissini, dövlət mənafeyini üstün tutmaq, şəxsi mənafeyi dövlət mənafeyi prizmasından keçirmək vəzifələrini əhatə edir. Heydər Əliyevə görə, dövlətçilik ənənələri dövlətçilik ideologiyası, dövlətçilik psixologiyası və dövlətçilik praktikasının vəhdətindən yaranır. Dövlətçilik ideologiyası hüquqi və siyasi şüurun yüksəldilməsini, insanın şəxsi həyatının, şəxsi maraqlarının cəmiyyətdə gedən proseslərlə əlaqələndirilməsini, dövlət idarəçiliyində hər bir şəxsin bilavasitə və ya bilavasitə iştirakının təmin olunmasını nəzərdə tutur. Dövlətçilik ideologiyası, habelə, iqtisadi tərzi ilə əlaqələndirilməsini, uşaqların istiqamətlərindən və komponentlərindən biri kimi qiymətləndirdiyi milli-mədəni dəyərlər özü də mürəkkəb daxili struktura malikdir. Burada ulu öndər üç tərkib hissəni xüsusi qeyd edirdi: dil, din, adət-ənənə və bunların milli şüur və milli psixologiyada oturmamasından yaranan milli mentalitet.

Heydər Əliyev milli-mədəni dəyərlərimizin qorunmasını və inkişaf etdirilməsini ən mühüm vəzifələr sırasına aid edirdi. Çünki dövlətçilik milli-mədəni dəyərlər arasında sıx daxili əlaqə vardır. Milli müəyyənliyi olmayan, millət formalaşmayan xalq milli dövlətçilikdən də uzaqdır. AMEA-nın müxbir üzvi S.Xəlilovun yazdığı kimi, “milli dövlət bir tərəfdən ərazinin və iqtisadi sərvətlərin qorunmasına xidmət edərsə, digər tərəfdən də daha çox dərəcədə milli-mədəni dəyərlərin qorunması və nisbi müstəqil inkişafının təmin

sıdır. Azərbaycanlılıq məfkurəsi cəmiyyətimizin sosial-mədəni və siyasi nizamlanmasının, insanların mədəni səfərbərliyi və vəhdətinin başlıca amilidir.

Ümummilli lider siyasi hakimiyyətə qayıdırdı. Sonra, separatçı qüvvələrə qarşı əməli tədbirlər görmüş, millətlərəsi münasibətlər siyasətini demokratik prinsiplər əsasında inkişaf etdirmək istiqamətini əsas götürərək, əzəmətli xalqların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dövlətçilik quruculuğunun ümumi vəzifəsi kimi qarşıya qoymuş, multikulturalizmi dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırmışdı.

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının millətlərəsi münasibətlər siyasətinin hüquqi bazası ümummilli liderin sədri olduğu komissiya tərəfindən hazırlanmış və referendum vasitəsi ilə qəbul olunmuş ali qanunumuza – Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsaslanır. Demokratiya prinsiplərini əsas götürən Əsas qanun Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarına qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik hüququ verir. Konstitusiyamızın İkinci bölməsinin III fəslinin 25-ci maddəsinin 3-cü bəndində deyilir: “...İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyəti görə məhdudlaşdırmaq qadağandır”.

Qüdrətli dövlət qurucusu Heydər Əliyevin azərbaycanlılığın ən mühüm istiqamətlərindən və komponentlərindən biri kimi qiymətləndirdiyi milli-mədəni dəyərlər özü də mürəkkəb daxili struktura malikdir. Burada ulu öndər üç tərkib hissəni xüsusi qeyd edirdi: dil, din, adət-ənənə və bunların milli şüur və milli psixologiyada oturmamasından yaranan milli mentalitet.

Heydər Əliyev milli-mədəni dəyərlərimizin qorunmasını və inkişaf etdirilməsini ən mühüm vəzifələr sırasına aid edirdi. Çünki dövlətçilik milli-mədəni dəyərlər arasında sıx daxili əlaqə vardır. Milli müəyyənliyi olmayan, millət formalaşmayan xalq milli dövlətçilikdən də uzaqdır. AMEA-nın müxbir üzvi S.Xəlilovun yazdığı kimi, “milli dövlət bir tərəfdən ərazinin və iqtisadi sərvətlərin qorunmasına xidmət edərsə, digər tərəfdən də daha çox dərəcədə milli-mədəni dəyərlərin qorunması və nisbi müstəqil inkişafının təmin

1993-2003-cü illər sabitlik, inkişaf illəri olmuşdur. Heydər Əliyev bir daha göstərdi ki, ən ağır, böhranlı vəziyyətdən çıxış yolu var. O da düşünülmüş siyasətdir, cəsarətdir, müstəqil siyasət və addımlardır.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

olunması məqsədi daşıyır. Hər bir dövlət başçısı, hər bir siyasi lider və hətta hər bir millətçi ziyalı dövlət quruculuğu və idarəçiliyi ilə yanaşı, milli ideologiyanın əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, bu sahədə yeni mükəmməl elmi konsepsiyaların yaradılması və onun həyata keçirilməsi sahəsində ulu öndər qədər fədakarcasına çalışmamışdır”.

Milli ideologiyamızın ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilməsi ən mühüm istiqamətlərindən

həyata keçirilməsinin təmin olunması məqsədi ilə Dövlət Dil Komissiyası yaradıldı. 2001-ci il Heydər Əliyev tərəfindən “Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü” təsis edilib. Fərmana əsasən, artıq neçə ildir ki, Azərbaycanda 1 avqust Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü kimi qeyd edilir.

Dövlət dilinin tətbiqi işinin əməli şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə 30 sentyabr 2001-ci ildə Respublika Prezidentinin təsdiq etdiyi Dövlət dili haqqında Azərbaycan

Respublikasının Qanunu qüvvəyə minmişdir.

Ulu öndər nainki Azərbaycan dövlət quruculuğunun təməl daşlarını düzmüş, bu sahədə qarşıda duran perspektivləri müəyyənləşdirmiş, həmçinin onları həyata keçirə biləcək layiqli davamçı da yetişdirmişdi. Bu şəxsiyyət Heydər Əliyev məktəbinin məzunu, pragmatik siyasətçi, ümummilli liderin ideyalarının həyata keçirilməsinin ən etibarlı qaranlı olan möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevdir. Müasir dünyanın bu mürəkkəb və ziddiyyətli zamanı atırında, dünyada ikili standartların, ayrışdırılıqların hökm sürdüüyü bir dövrdə ölkəmizdə qorunub saxlanılan sabitliyin, uğurlu inkişafın, nailiyyətlərin sükanını əlində möhkəm saxlayan Prezidentimiz xalqımızı daha yüksək firavanlıq hədəflərinə doğru aparmaqdadır.

21 iyul 2008-ci ildə Bibiheybat ziyarətəgah kompleksinin təmirindən sonrakı açılışında Prezidentimiz İlham Əliyev demişdir: “Çox şadam ki, Azərbaycan cəmiyyətində ümummilli ideya strukturlarında bütün cəmiyyət səfərbər olunub, cəmiyyət azərbaycanlılıq ideyası uğrunda, dövlətçilik ideyası uğrunda müstəqillik ideyası uğrunda birləşibdir”.

Fikrimiz Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri, AMEA-nın akademiki Ramiz Mehdiyevin “V Baki Beynəlxalq Humanitar Forumu cəmiyyətin hansı istiqamətdə hərəkət etdiyini anlamğa imkan verən dünya miqyaslı məkan” adlı məqaləsindəki aşağıdakı fikirləri ilə tamamlamaq istərdim: “Gənc müstəqil ölkəmiz Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə keçid dövrünün çətinliklərini inamla dəf edərək ictimai-siyasi inkişafın, iqtisadiyyatın modernləşdirilməsinin, Azərbaycan xalqının milli mənlik şüurunun yüksəlməsinin yeni fazasına qədəm qoyub. Yenilənməkdə olan cəmiyyətimiz öz dinamikasını ilə xoşbəxt gələcəyə – XXI əsr dünyasına istiqamətlənib”.

Əyyub KƏRİMOV,
Azərbaycan Texniki
Universiteti ictimai fənlər
kafedrasının dosenti,
Azərbaycan Respublikası
Prezidenti yanında Bilik
Fondunun lektorlar
qrupunun üzvi